

РОЗДІЛ 11. МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВИХ ПРОГРАМ В УМОВАХ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

О. Антонова

Житомирський державний університет імені Івана Франка

АКРЕДИТАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ PHD: ПРОБЛЕМИ, ПОМИЛКИ, УРОКИ

Цьогорічна весна і літо пройшли під знаком підготовки та проходження акредитації двох програм PhD: 011 Науки про освіту та 015 Професійна освіта. Сам по собі трудомісткій та стресовий процес ускладнився пандемією, переходом на дистанційну форму навчання, літніми відпустками колег. Були моменти, коли хотілося все кинути і заховатися десь далеко-далеко від самозвітів, документів на підтвердження, освітніх програм, навчальних планів, індивідуальних планів підготовки аспірантів і ще багато чого. Однак відповідальність за долі тих юнаків і дівчат, які попри невисокий статус науковця все ж таки вирішили пов'язати життя з науковою діяльністю, змусили довести справу до завершення. І сьогодні, коли вже маємо підтвердження НАЗЯВО про акредитацію, хочу поділитися проблемами, помилками, досягненнями.

1. Однією із головних умов успішного проходження будь-якої акредитації, у нашому випадку PhD, є якісна підготовка Освітньо-наукової програми. У процесі експертизи з'ясувалося, що особлива увага приділяється експертами до освітньої складової, тому слід уважно підійти до підготовки таких чотирьох документів: сама Освітньо-наукова програма, навчальний план аспірантури, індивідуальний *навчальний* план та індивідуальний план *наукової роботи* аспіранта.

Мета, завдання і зміст Освітньо-наукової програми має співвідноситися із загальною стратегією розвитку ЗВО, в якому вона здійснюється. Для цього у закладі освіти має бути створено так звану «критичну масу» дослідників, які спільно працюють в одному руслі наукового пошуку: наукові школи, центри, лабораторії тощо. Тобто, має існувати структурована система підготовки, що не залишає аспіранта «сам-на-сам» зі своїм дослідженням, лише з мінімальною підтримкою наукового керівника. Термін "критична маса" визначається наявністю наукового потенціалу в закладі вищої освіти, в якому проходить підготовка та/або доступом через партнерські угоди з іншими закладами (установами), до якісних наукових консультацій щодо дисертаційної роботи кожного аспіранта.

Так, у результаті акредитаційної експертизи двох наших спеціальностей PhD експертами було відзначено, що тенденції їх розвитку формувалися на основі

досвіду діяльності аспірантури (з 1992 року 13.00.01 та з 1995 року 13.00.04),

роботи наукових шкіл (а їх у нас три – «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів» (керівник О.А. Дубасенюк, «Підготовка магістрів до педагогічної діяльності» (керівник С.С. Вітвицька), «Педагогічні аспекти обдарованості» (керівник О.Є. Антонова),

науково-методичних центрів і лабораторій (науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю, центр розвитку креативності, науково-дослідна лабораторія акмеології освіти, науково-дослідна лабораторія «Поліська школа андрагогіки», науково-методична лабораторія «Освітньо-виховна система Полісся»),

постійного діалогу з провідними фахівцями академічної та наукової спільноти (надзвичайно вдячні нашим партнерам – Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих імені І.А. Зязюна НАПН України, Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, Університету менеджменту НАПН України, Сумському державному педагогічному університету імені А.С.Макаренка, Вінницькому державному педагогічному університету імені М. Коцюбинського, Рівненському державному гуманітарному університету та багатьом іншим, хто підтримав на цьому шляху),

а також обговорення на наукових заходах, науково-методичних семінарах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів.

Суттєво доповнив «критичну масу» дослідників Навчально-науковий комплекс «Полісся», створений на базі університету у 2003 р., що поєднує педагогів 24 освітніх закладів різного рівня Житомирщини, діяльність якого сприяє розвитку освітніх програм. Привернула значну увагу експертів і співпраця з міжнародними установами. До речі, цей аспект є дуже важливим, оскільки сприяє долученню здобувачів третього рівня вищої освіти до міжнародного досвіду, участі у міжнародних грантах та проєктах, стажуванні та участі в наукових заходах за кордоном, сприяє їх академічній мобільності тощо.

2. Якою б якісною не була Освітньо-наукова програма, вона не може лишатися статичною впродовж тривалого часу. Змінюються освітні орієнтири, розвиваються наукові галузі – має модернізуватися і програма підготовки докторів філософії. Цей процес відбувається перманентно, залежить від змін у суспільстві й освіті, однак кожен крок модернізації програми має бути відображений у документах кафедри, яка курує аспірантуру. У процесі модернізації мають брати участь передусім ті, хто замовляє освітню послугу, тобто стейкхолдери – здобувачі вищої освіти, роботодавці, представники академічної спільноти. Вони висловлюють свої думки стосовно освітньої складової, дають їй оцінку, пропонують зміни. Для цього представники всіх цих категорій зацікавлених осіб запрошуються на засідання відповідної кафедри разом із членами робочої групи. Всі пропозиції мають обговорюватися і результати обговорень вносяться до протоколів засідань. Протоколи мають відображати пропозиції і аспірантів, і роботодавців, і науковців.

Корисним досвідом виявилися он-лайн опитування, які періодично запускаються на офіційному сайті університету і спрямовані на виявлення якості надання освітніх послуг та отримання пропозицій та зауважень до освітньо-наукової програми. При цьому зауваження і пропозиції стосуються як загальної інформації про освітньо-наукову програму, її мету, придатність випускників щодо працевлаштування та подальшого навчання, так і методів викладання та оцінювання, переліку програмних компетентностей, програмних результатів навчання, ресурсного забезпечення реалізації програми, академічної мобільності здобувачів і викладачів, складу компонент освітньо-наукової програми, її структурно-логічної схеми, матриці відповідності програмних результатів навчання, компетентностей та відповідних компонент освітньо-наукової програми, форм атестації здобувачів вищої освіти тощо.

Як правило в он-лайн опитуванні беруть участь не лише здобувачі й роботодавці, а й представники академічної спільноти з різних закладів України (як освітніх, так і науково-дослідницьких). Всі пропозиції ретельно опрацьовуються, узагальнюються і виносяться на обговорення. Бажано відображати всі етапи модернізації на офіційному сайті університету.

Результатом відповідної роботи стають проекти оновлених ОНП, які після обговорення затверджуються на засіданнях кафедри, вченої ради факультету / інституту, вченої ради університету.

Як бачимо, процес модернізації освітніх програм досить тривалий і трудомісткий. Однак результат врахування побажань потенційних роботодавців та замовників кадрів регіону (Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, КВНЗ «Житомирський інститут медсестринства», Житомирський військовий інститут ім. С. Корольова, Державний університет «Житомирська політехніка»), закладів передвищої освіти (ВКНЗ «Коростишівський педагогічний коледж імені І.Я. Франка», КЗ «Бердичівський педагогічний коледж», КЗВО «Житомирський базовий фармацевтичний коледж») дозволив представникам всіх цих закладів із знанням справи взяти участь у зустрічі з експертами і впевнено відстоювати наше право на підготовку фахівців вищої кваліфікації.

3. При ознайомленні з навчальним планом особлива увага експертів концентрується на наявності чотирьох компонент, які забезпечують набуття таких компетентностей: 1) *здобуття глибоких знань із спеціальності*, за якою аспірант проводить дослідження (обсяг не менше 12 кредитів ЄКТС); 2) *оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями*, спрямованими на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного світогляду (обсяг 4-6 кредитів ЄКТС); 3) *набуття універсальних навичок дослідника*, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою, застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами тощо (обсяг не менше 6 кредитів

ЄКТС); 4) *здобуття мовних компетентностей*, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іноземних наукових текстів з відповідної спеціальності (обсяг складової 6-8 кредитів).

4. Традиційно складним виявляється питання щодо забезпечення для аспірантів можливості *вільного вибору дисциплін* і формування індивідуальної траєкторії навчання. Складність зумовлена тим, що здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, які пропонуються для інших рівнів вищої освіти. А таких дисциплін може бути 60 і більше (залежно від кількості освітніх програм ЗВО). Це ускладнює сам вибір предмета, ознайомлення з його змістом, а також пошук інформації на офіційному сайті ЗВО. Тому ця процедура має бути ретельно продумана і максимально спрощена. А це не так просто реалізувати на практиці, оскільки при необхідності вибору 3 предметів потрібно враховувати обсяг цієї освітньої компоненти, види контролю, семестр та рік навчання тощо. Тому, як правило, *саме цей аспект виявляється потенційним зауваженням*. Як варіант вирішення проблеми, можливим є використання можливостей силабусів у плануванні та формуванні індивідуальних освітніх траєкторій аспірантів, отримання чіткої інформації щодо цілей, змісту та програмних результатів навчання, критеріїв оцінювання в межах освітніх компонентів.

5. Часто серед зауважень експертів акцентується на недостатній реалізації на практиці можливості участі здобувачів у програмах *внутрішньої та зовнішньої академічної мобільності* з рекомендацією розвивати внутрішню академічну мобільність ЗВО. Дійсно, зважаючи на пандемію, участь здобувачів у програмах зовнішньої мобільності дещо пригальмувала. Однак сформовані у ЗВО чіткі нормативні процедури дозволяють реалізувати можливості здобувачів у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії шляхом участі в програмах внутрішньої академічної мобільності, зокрема навчання на мовних курсах, інформальної освіти на платформі Coursera (більше 3000 різноманітних курсів), участі у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах тощо.

6. Варто також популяризувати серед здобувачів можливості участі в неформальній та інформальній освіті шляхом створення у ЗВО нормативної бази щодо визнання результатів навчання, здобутих в *неформальній освіті*. Не зважаючи на той факт, що на сьогодні законодавчо не врегульовано питання визнання результатів неформальної та інформальної освіти, можливим варіантом тимчасового виходу із ситуації може стати внутрішнє рішення ЗВО про зарахування здобувачам вищої освіти результатів, отриманих в неформальній освіті, як однієї із форм поточного контролю.

7. Однією із наполегливих рекомендацій експертів виявилася пропозиція розвивати практику спільних наукових праць науково-

педагогічних працівників і аспірантів у рейтингових наукових виданнях. Дійсно, останнім часом збільшилась кількість спільних публікацій аспірантів і наукових керівників, особливо коли йдеться про авторитетні наукові видання. Однак доброю традицією залишається практика написання здобувачами одноосібних статей, в яких аспіранти викладають результати свого дослідження, навчаючись відповідально ставитися до організації, проведення та аналізу результатів власної наукової розвідки, розробляти власну траєкторію вирішення наукової проблеми, вчитися презентувати результати дослідження, користуючись як рідною, та й іноземною мовами. Проте цей аспект також лишається потенційно проблемним.

8. Практично всі експертні комісії рекомендували створити єдиний в університеті координуючий орган для більш ефективного функціонування системи забезпечення якості освіти, що зрештою стало підставою для його започаткування. Хоча для цього мають бути внесені зміни у штатний розпис закладу.

9. Певним недоліком експерти вважають відсутність станом *на момент акредитації* у окремих наукових керівників публікацій у виданнях, що індексуються у світових наукометричних базах Scopus і WOS. Однак процес публікації статті в авторитетних виданнях досить тривалий, тому публікаційна активність наукових керівників та викладачів у виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science, часто не може бути представлена повною мірою, оскільки ціла низка публікацій може знаходитися на стадії рецензування та публікації у відповідних журналах згідно їх періодичності.

10. Важливим аспектом акредитації є підтвердження відповідності професійної активності наукових керівників та науково-педагогічних працівників, що працюють на програмі, ліцензійним вимогам (7 пунктів). У ЖДУ імені Івана Франка це питання вирішуються шляхом створення на офіційному сайті університету вкладки "Профіль викладача", в якій представлено професійну активність кожного викладача відповідно до п. 30 Ліцензійних умов. Там же представлені наукометричні профілі кожного викладача (ORCID, Scopus, Publons, Google scholar тощо). Наповнення власних профілів контролюється кожним викладачем особисто. Крім того, на сторінках кафедр у закладках Склад кафедри також представлені профілі кожного викладача.

11. Важливим критерієм визначення якості підготовки аспірантів є відповідність його тематики, передусім, шифру спеціальності (а у спеціальності 015 є свої нюанси), а також тематиці наукових пошуків його наукового керівника. Визначити таку відповідність можна за допомогою ключових слів у назвах публікацій. Рекомендую підготувати відповідну таблицю, що дозволить зробити цей процес прозорим і наочним.

Таблиця 1

Відповідність тематики аспіранта та його наукового керівника

№ з/п	АСПІРАНТ				НАУКОВИЙ КЕРІВНИК		
	ПІБ	Рік випуску	Тематика або науковий напрям підготовки дисертації**	Основні публікації	ПІБ	ORCID Профіль у Scopus, Web of Science, Google Scholar (або інші наукові профілі за наявності)	Основні публікації* за тематикою напрямом дослідження аспіранта**

І ще кілька слів про підготовку до акредитації. Головним документом, на основі якого експерти вибудовують уявлення про якість підготовки здобувачів вищої освіти (зокрема й докторів філософії), є відомості про самооцінювання ОНП – це той документ, який у подальшому визначає стратегію і тактику подальшого спілкування. Тому підходити до його підготовки варто надзвичайно ретельно: не слід поспішати і робити все в останній момент, оскільки обов'язково будуть помилки; якщо над документом працюють кілька осіб (а до підготовки відомостей варто залучати різних фахівців), остаточний варіант має бути вичитаний і виправлений гарантом, який несе безпосередню відповідальність за його якість; бажано продумувати кожне слово, оскільки більшість полів для заповнення має обмеження у кількості знаків і все-одно не буде можливості вписати все, що хочеться; вводити лише ту інформацію, яка може бути легко підтверджена документально (експертна комісія має перевірити всі наведені факти, а тому просить низку документів на підтвердження).

І останнє. Акредитація – це спільна колективна робота всіх причетних та зацікавлених осіб щодо підготовки документів та її проходження. Гарант, адміністрація, викладачі, наукові керівники, аспіранти – одна велика команда, жоден не повинен відсторонюватися від цієї роботи. Лише разом, лише підтримуючи один одного можна досягти успіху.

С. Брочок

Рівненський державний гуманітарний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНА ПЕРСОНАЛІЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ PhD

Освітній процес в закладі вищої освіти спрямований на розвиток потенційних можливостей людини. Логічно, що це вимагає відійти від усталених навчальних дисциплін і методів викладання матеріалу та перейти до більш досконалих, основою яких є інноваційний підхід.